

Architektura mieszkaniowa w regionie. Podhale

Residential architecture in a region. Podhale

Podhale jest jednym z kilku regionów na terenie Polski, na obszarze którego, na przestrzeni historii wytworzył się specyficzny, unikalny styl architektoniczny, ujawniający się przede wszystkim w budownictwie i sztuce ludowej. Zjawisko to szczególnie wyraźnie zarysowuje się na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych i bogatych zasobach kulturowych. Podobieństwo czynników oddziaływających na charakter oblicza kulturowego zdecydowały o wykształceniu się cech właściwych dla poszczególnych regionów, stanowiąc o ich dorobku i tożsamości. Pośród naturalnych cech krajobrazu, elementem w sposób szczególnie wyrazisty skupiającym znamiona kulturowe, jest budownictwo drewniane. Właściwości materiału, logika funkcji i konstrukcji budowli drewnianych decydowały w znacznym stopniu o formach i przemianach w zależności od potrzeb czasu i miejsca. Nie ulega wątpliwości, iż na charakter drewnianego budownictwa Podhala nie bez wpływu pozostawał jakże trudno uchwytny genius loci, narzucający im swoiste piękno i wpływający na wykształcenie się cech wspólnych, łączących poszczególne obiekty w odrębną grupę.

Podhale (the Tatra region), as well as several other regions of Poland, has developed its own specific, unique architectural style which manifests itself in building trade and folk art first of all. This phenomenon can be clearly seen in areas with high natural values and rich cultural resources. A similarity of factors influencing the character of the cultural shape decided the formation of some features characteristic of individual regions, determining their legacy and identity. Among the natural features of the landscape, wood construction is an element that focuses cultural stamps in a particularly clear manner. The features of a material, the logic of the function and construction of wooden buildings determined the forms and changes depending on time and place. Undoubtedly, the character of the wood construction industry in Podhale was influenced by its genius loci which added a sort of beauty to it and created some common features combining individual objects into a separate group.

▼ Budynek mieszkalny z pokojami gościnnymi na stoku Gubałówki. A residential building with guest rooms on the Gubałówka slope.

Na tę oryginalność budownictwa podhalańskiego pierwszy zwrócił uwagę Stanisław Witkiewicz. Efektem tego było zaprojektowanie, a następnie wybudowanie pierwszego domu w stylu zakopiańskim – „Koliby”. Przystosowano go do nowej funkcji tradycyjnego domu góralskiego w związku z licznymi przybywającymi w te strony kuracjuszami oraz turystami odkrywającymi uroki gór. Od tego momentu na obszarze Podhala zaczęły powstawać liczne obiekty naśladujące nowy sposób budowania, czego konsekwencje odczuwane są do dnia dzisiejszego. Objawia się to w licznie powstających budynkach mieszkalnych, a zwłaszcza mieszkalno-pensjonatowych, przystosowanych dla celów rozwijającej się turystyki i rekreacji.

Budulec, jego zasoby oraz klimat zadecydowały w znacznym stopniu o technice i formach, co nie znaczy, że nie czyniono prób przetransformowania elementów budownictwa drewnianego do budownictwa murowanego.

At first, the originality of the Podhale architecture attracted Stanisław Witkiewicz's attention. In effect, the first Zakopane style house, the "Koliby", adjusted to a new function of traditional highlanders' houses in connection to the large number of health resort visitors and tourists who discovered the charms of the mountains, was designed and built. Since then, numerous objects imitating the new way of building have come into being. It can still be seen today in a lot of residential buildings and pensions adjusted to the purposes of the developing tourism and recreation.

▼ Budynek mieszkalny w Kościelisku. A residential building in Kościelisko
 ▲ Zagroda z budynkiem mieszkalnym w Kościelisku. A cottage with a residential building in Kościelisko
 ▼ Budynek mieszkalny z pokojami gościnnymi w Kościelisku. A residential building with guest rooms in Kościelisko.

▲ Budynek mieszkalny z pokojami gościnnymi na stoku Gubałówki.
A residential building with guest rooms on the Gubałówka slope.

▲ Budynek mieszkalny z pokojami gościnnymi na Antałówce. A residential building with guest rooms on Antałówka.

Liczne przykłady tego typu działań, do dziś istniejące, możemy spotkać na terenie Zakopanego, które było głównym ośrodkiem uzdrowskowo-wypoczynkowym na przełomie i początku XX w, w tym regionie. W burzliwym okresie lat 70-tych, nasiliło się zainteresowanie Zakopanem oraz regionem Podhala, zwłaszcza pod kątem rekreacji i turystyki. Po tym okresie pozostały na terenie Podhala liczne budynki mieszkalne z pokojami przeznaczonymi na sezonowy wynajem, charakteryzujące się przesadnie rozbudowanym dachem, najczęściej budowane czy rozbudowywane nielegalnie. Wykonywane były przeważnie jako obiekty murowane z elementami ozdobnymi więźby dachowej.

The material and the climate influenced the form of archetypes which were interpreted afterwards. It does not mean that there were no attempts to transform some elements of wood construction to brick construction. Many examples of such actions can be found in Zakopane – the main health and recreational centre on the turn of the 19th century in this area.

The seventies were a period of an intensified interest in Zakopane and Podhale, especially from the perspective of recreation and tourism. Residential, usually illegal buildings with rooms to let and extended roofs were erected then.

They were usually brick objects with some decorative elements of the roof truss.

As a result, such features as the scale of an object or a specific climate, perceived as unique in the scale of the country, were lost in the building trade of the region. This pathological situation was regulated by some building rules and entries in the general plan of the town in the 90s. They determined the technical parameters and the way of shaping a building in Zakopane and the neighbouring villages.

A change in investors' awareness of tourists' needs and requirements has greatly influenced the manner of constructing. Tourists, who visit

▼ Budynek mieszkalny z pokojami gościnnymi przy drodze na Olczę.
A residential building with guest rooms at the road to Olcza.

▲ Budynek pensjonatowy na Krzeptówkach, Zakopane. A boarding building on Krzeptówki, Zakopane.

▲ Zespół budynków mieszkalnych przy ulicy Szkołnej, Zakopane.
A complex of multifamily residential buildings in Szkołna St., Zakopane.

Ten stan rzeczy przyczynił się do zagubienia w budownictwie tego regionu tak charakterystycznych cech jak: skala obiektu, czy specyficzny klimat, który był wyjątkowym w skali kraju (przynajmniej tak był odbierany). Tę patologiczną sytuację uregulowano przepisami budowlanymi i zapisami w planie ogólnym miasta w latach 90-tych. Określały one szczegółowo parametry techniczne i sposób kształtowania budynku na terenie Zakopanego, a także miejscowości sąsiednich. Ogromny wpływ na zmianę sposobu budowania w latach następnych aż do dnia dzisiejszego miała i ma zmiana świadomości inwestorów co do potrzeb i wymagań turystów. Zaczęli oni coraz liczniej odwiedzać ten region i obecnie na tym obszarze nie szukają jedynie warunków klimatycznych, jak to miało miejsce na początku wieku, ale również doznań estetycznych czy specyficznego klimatu jaki niesie ze sobą tutejsza kultura. Wiąże się z tym także specyficzne budownictwo tego regionu, którego charakterystyczną cechą jest budowa z drewna.

this region more and more often, seek its climatic conditions as well as some aesthetic and cultural experiences relating to its characteristic wood construction.

These requirements together with growing competition on the hotel market have contributed to the fact that, in addition to brick architecture, there are more and more residential buildings or pensions made of wood. Even though they are quite different from Stanisław Witkiewicz's models, they are very picturesque and "fairytale" which is an answer to tourists' requirements.

It is a particular type of architecture which, in a sense, continues the local building style, derives inspiration from history and tradition and inserts some innovative elements, some – more or less successful – solutions.

▼ Budynek mieszkalno-pensjonatowy w Kościelisku. A residential and boarding building in Kościelisko.

Te wymagania, a także coraz większa konkurencja na rynku hotelarskim przyczyniła się do tego, iż oprócz budownictwa murowanego coraz więcej powstaje budynków mieszkalnych czy pensjonatów wykonanych z drewna. Różnią się coraz bardziej od wzorców z początku wieku wymyślonych przez Stanisława Witkiewicza, niemniej jednak charakteryzują się malowniczością i „bajkowością” co jest odpowiedzią na wymagania licznie przyjeżdżających w te strony turystów.

Jest to specyficzny typ architektury, który w pewnym sensie kontynuuje styl budowania na tym obszarze, czerpiąc inspirację zarówno z historii jak i tradycji tego regionu, wplatając nowatorskie wątki, bardziej lub mniej udane rozwiązania.

Z punktu widzenia architekta zajmującego się współczesną architekturą, dostrzec można brak w tym rejonie, poza nielicznymi przykładami, działań zmierzających do próby wypracowania nowoczesnych form architektonicznych, które z jednej strony uszanowałyby specyficzny klimat tego regionu, a z drugiej wprowadziłyby formy współczesne, nowoczesne technologie, które na równi z architekturą regionalną charakteryzowałyby budownictwo tego regionu.

▼ Budynek mieszkalny przy ulicy Strążyckiej, Zakopane. A residential building in Strążycka St., Zakopane.

From a contemporary architect's point of view, this region lacks, except a few examples, any actions aiming at the formation of some modern architectural forms which would respect the climate of the region and, at the same time, introduce some contemporary forms, modern technologies that would characterize the construction industry of this region on a par with the regional architecture.

Literature:

1. Elias Radzikowski S.: *Zakopane Style*. Ed. 2. Cracow 1901.
2. Matlakowski W.: *Folk Construction Industry in Podhale*. Cracow 1892.
3. Pytel Z. [Rev.]: *Witkiewicz's Sacral Architecture in Zakopane*. Zakopane 1999.
4. Miłobędzki A.: *An Outline History of Architecture in Poland*. Warsaw 1989.
5. Brensztejn M.: *Polish Style. (In the Defence of the Zakopane Folk Style Art as a Polish Style)*. "Ateneum". Ch. 1: 1903, vol. 1, of 6.
6. Cząstka A.: *Influence of the Mountain Climate on the Architecture of a Roof*. "Portfolio of the Commission on Urbanism and Architecture". Vol. 19: 1985.
7. Olszewski A. K.: *A Search for a National Style in the Polish Architecture of the Previous Century*. "Architecture", 1977, nos. 3-4.
8. Sas Zubrzycki J.: *Zakopane Manner in Architecture*. "Architecture". Vol. 7: 1906, nos. 1-3.
9. Tondos B.: *On Some Features of the Zakopane Style*. [In:] *Stanisław Witkiewicz – A Man, an Artist, a Thinker*. Ed. Z. Moździerz. Zakopane 1997.

Literatura:

1. Elias Radzikowski S.: *Styl zakopiański*. Wyd. 2. Kraków 1901.
2. Matlakowski W.: *Budownictwo ludowe na Podhalu*. Kraków 1892.
3. Pytel Z. (ks.): *Witkiewiczowska architektura sakralna w Zakopanem*. Zakopane 1999.
4. Miłobędzki A.: *Zarys dziejów architektury w Polsce*. Warszawa 1989.
5. Brensztejn M.: *Styl polski. (W obronie zakopiańskiego jako stylu polskiego)*. "Ateneum". R.1: 1903, t.1, z.6.
6. Cząstka A.: *Wpływ klimatu górskiego na architekturę dachu*. "Teki Komisji Urbanistyki i Architektury" T. 19: 1985.
7. Olszewski A. K.: *Poszukiwanie stylu narodowego w architekturze polskiej ostatniego stulecia*. "Architektura", 1977, nr 3-4.
8. Sas Zubrzycki J.: *Sposób zakopiański w architekturze*. "Architektura" R. 7: 1906, nr 1-3.
9. Tondos B.: *O niektórych cechach stylu zakopiańskiego [W:] Stanisław Witkiewicz – człowiek, artysta, myśliciel*. Pod red. Z. Moździerza. Zakopane 1997.

► Detal w formie rzeźby spełniający rolę konstrukcyjną. A detail in the form of a sculpture with a constructional role.

▼▲ Detale architektoniczne fasad budynków: murowanego i drewnianego. Architectural details of facades: of a stone building and of a wooden building.

